

Az eddig gyűjtött anyag, az idézett példák alapján megállapítható, hogy a nevek világa tanulmányozásra érdemes Móricz Zsigmond műveiben is. A munka folytatása, a névtani, valamint az irodalmi /strukturális és stilisztikai/ elemzés figyelemreméltó tanulságokat ígér mind a tudomány, mind pedig az oktatás számára.

KOVÁTS DÁNIEL

FELÜLT LACKÓ...

Szólásmondások használatánál gyakran megesik, hogy kimondva azokat, az általuk fölidézett képek, hangulatok olyan erősen hatnak ránk, hogy nem is töprengünk eredetükön, jelentésükön. Valószínűleg így járunk, amikor Arany János Toldijának I. énekében a tikkasztó nyári meleg leírásánál olvassuk ezeket a sorokat:

Vályúnál az ökrök szomjasan delelnek
Bögölyök hadával háborúra kelnek:
De felült Lackó a béresek nyakára
Nincs, ki vizet merjen hosszú csatormára.

A szólás a múlt század eleji Földi Jánostól származó kéziratos szólásgyűjteményben bukkan föl először. Legközelebb az 1851-ből való Magyar közmondások könyvében /összeállította Erdélyi János/ lelhetünk rá: Felült neki Laczkó 'hűvösre ment a nyári munkaidőn, nem győzi a dolgot'. Magyarázatot is ad jelentésére, eredetére: a június 27-i László-nap körüli nagy meleg miatt lusta, bágyadt lesz a mezei munkás, aki ezért nem akar, nem tud dolgozni. A László személynévből alakult Lackó ~ Laci kicsinyítőképzős alak tehát a nagy nyári meleget s ennek hatásaként a lustaságot, bágyadtságot jelenti.

A szólás szinte az egész magyar nyelvterületen elterjedt. Mivel az Alföldön több a megművelendő mezőgazdasági terület, és melegebb is van ott, ezért főleg erről a vidékről gyűjthe-

tünk egybe egy csokorra valót a szólásból. Változatai közül íme néhány: Laci ült a hátára. Hozzákötötte Laci a lovát. Nyakába tette Lackó a körtét. Közeleg a Laci. Majd lezavaram a Lacit a nyakadról. A Szamosháton is ismerik: Nem ül mos Laci a nyaka : köszt 'most nem lusta'. Felült Lackóu a hátára. Az Ormányságban is használják: Laci ül a hátán. Továbbképzett alakjával is találkozunk: lacis, lackós 'lusta', laciskodik. A következő példákban már köznevesült a személynév: dolgozz már, te laci!; elment már a laci. A nyakába tette a Lackó a körtét 'lustán dolgozó férfimunkás, tétlenül ülő szüretelő lány' ugyanolyan képet, hangulatot idéz, mint amelyik szólás a Toldiban szerepel. De akkor lesz érthető is számunkra, ha nem a 'Birne' jelentésű körtére gondolunk, ami valakinek a nyakában lóg, hanem arra a vasnehezékre, körtealakú mérő súlyra, amelyik az ingaóra végén vagy a római mérleg egyik nyelvén szokott lógni. Az árulja a lacikörtét szólásban pedig már e két fogalom összetapadása, a laci-nak összetételi előtagként való szereplése fejezi ki a lustaság, bágyadtság fogalmát.

A 'lusta, renyhe' jelentést később már nemcsak a nyári meleg miatt dolgozni nem tudó emberre alkalmazták, hanem általában a dologkerülő, hitvány naplopóra is. A lacibetyár laci-előtagjában is ezt a jelentést kereshetjük.

A személynévekből alakult közszavak általában tréfás, humoros hangulatot árasztanak, a népi gondolkodás találékonysága, a nép humora hozta létre őket. Ilyenek például: gyuszi 'hús mellé rakott körítés', jancsi 'takácsszerszám', marci 'komiszkenyér', miska 'piaci kenyér; boroskancsó', sándor 'bunda', zsuska 'tekeláb'. A lackó, laci 'nyári forróság; lustaság', valamint a lőrincés a dinnye szólásban azonban -- eredetüket tekintve -- ok--okozati kapcsolatot is fölfedezhetünk, ezek metonímiás névcserével alakultak.

CSEFKÓ GYULA idézi /MNyTK. 28. sz. 135/ Apor Péter "Onographia" c. verses névmagyarázataiból azt a néhány sort, mely szerint már a XVII. sz. közepén hozzátapadt a László személynévhez a 'lusta, renyhe' jelentés:

"Ezzel /t.i. az igyekvő természetű Ádámmal/
ellenkezik, kinek László neve,
Mert többnyire tunya s lomha, mint a teve,
Csak árnyékot keres, ha süti a nap heve,
Áztattya az torkát, mint rossz fának reve."

PAPP ZSUZSANNA

MACSKANEVEK, 1982

Az utóbbi években a hivatásszerű, szervezett kutyatenyésztés mintájára a macskatenyésztés is elterjedt. A Magyar Macskabarátok és -tenyésztők Országos Egyesülete a Fédération Internationale Féline d'Europe tagjaként macskakiállításokat rendez, amelynek katalógusai feltüntetik a bemutatott állatok nevét, származását -- tudniillik a szülők nevét --, a tulajdonos nevét és lakcímét. Az 1982. decemberében tartott III. nemzetközi kiállítás katalógusa több száz törzskönyvezett díszmacska nevét tartalmazza.

A macskanévadásnak is a kutyanévadás a mintája. A nevek rendszerint több eleműek: kennelnévből és egy vagy két, kivételesen három egyedi névből állnak, pl. Kismartoni Susu, Barcikai Bájos Rebeka, v. Cassa DCCL Attila Ádám Aurél; némelykor a kennelnév is kételemű, pl. Medgyessy Keeth Celia Coréna. Hasonló szerkezetű nevük van a külföldi macskáknak, ezeknél többnyire az egyedi név áll a kennelnév előtt: Richard del Marimar, Hatifa vom Falkensee, Daisy Dagmar Baccara, Urmaxe ze Stáre Radnice, Wakan Tenkas Blue Honeychild. Szerepel néhány kennelnév nélküli macska is: Pocka, Oszkár, a kettős egyedi nevű Barbara Cilike, Arabella Marcelina.

A kennelnév, akárcsak a kutyáknál, az emberi vezetéknevezhez hasonló szerepű, de nem öröklődik apai ágon. Alakilag is vezetéknevszerű, leggyakrabban -i képzős: Erzsébeti, Szentmiklósi, Sashegyi, Havasi, Kelenvölgyi, Bélatelepi; olykor költött helynévből: Vinceföldi, Pálmakerti, Lejtővári, Turulalji.